

Helgelandskysten – og litt til

Sensommerbrev 2016

Hvorfor er det så trivelig på Rødberg? Fordi Rødberg av i dag ikke er ulik Geilo for 50-60 år siden.

Arne Jon Isachsen
Centre for Monetary
Economics (CME)

Vi som bor i Norge har all grunn til å være både glade og stolte. Glade for det vakre landet vi bor i. Stolte over at vi har tatt godt vare på det. Slike følelser kjente jeg på, på en ukes lang biltur. Fra Oslo til Trondheim, og videre nordover, langs Helgelandskysten, til Kjerringøy.

I

Alstahaug med Petter Dass museum var et høydepunkt på turen. I strålende sol og 25 graders varme. Snøhetta har tegnet museet. Som har en åpen og selvforklarende utstilling. Vi får litt tak på Petter Dass (1647-1707) ved å rusle rundt en times tid. En jordnær og sterk mann. Der forkynnelse så vel som fiske hører med. Hør bare på fjerde verset i salmen "Herre Gud ditt dyre navn og ære":

Ja, før Gud sin ære skal forlise,
før skal hav og grummen hval ham prise,
samt og tanteien, som løper leien,
stenbit og seien og torsk og skreien,
og nise.

For ordens skyld, tanteien er "... eit gammalt namn for ein stor fisk eller liten kval, og kan, etter ulike kjelder, sikte til delfin eller makrellstørje ..." ¹

Petter Dass satte barn på datteren til sognepresten. Som han etter hvert giftet seg med. Datteren, altså. Senere fikk de flere barn. Men for å bli prest var denne ungdomsutskeielsen lite å vise til. Ja, så strengt var det at Petter Dass måtte ta turen til København.

For der å få tilgivelse for sin synd av selve kongen. Før han kunne bli vigslat til prest i Norge.

Alstahaug med Petter Dass museum var et høydepunkt på turen.

For om lag 350 år siden dro Petter Dass til København med senket hode for å gjøre bot for at han på naturlig vis hadde befruktet en norsk kvinne, som han sågar var forlovet med. Nå for tiden reiser norske kvinner – med løftet hode – til København. For på kunstig vis å bli befruktet. "Hvi skrider menneskeheten så langsomt frem?" som Henrik Wergeland sa. Eller gjør den det?

II

Fra Alstahaug sør for Sandnessjøen til Kjerringøy nord for Bodø – vakrere blir det ikke.

Da hurtigruta kom i 1893, strøk den forbi Kjerringøy. Havnen kunne ikke ta i mot så store skip. Storhetstiden for dette handelsstedet gikk mot sin slutt. Men en ny vår kom. Handelsstedet ble stående henimot urørt. Men temmelig godt vedlikeholdt. Etter hvert vokste det frem et kultursentrum her. Som vi turister anno 2016 har stor glede av.

¹ <https://nn.wikipedia.org/wiki/Tanteiin>

Erasmus Benedicter Kjerschow Zahl (1826-1900) het Kjerringøys store mann. Han startet bak disken som handelsbetjent. Men en tid etter at husfrue Anne Ellingsen var blitt enke, avanserte han til ektemann og handelsmann. Da Anne, som var 14 år eldre enn Erasmus, gikk bort i 1879, satt Erasmus Zahl tilbake som væreier. Tidene var gode. Han ble en meget rik mann.

“Kjerringøy ble utskytningsrampen for Hamsun til Amerika”.

Innom kom Knut Hamsun. Han fikk låne 1.600 kr av Zahl. Hvorvidt Hamsun noen gang betalte dette beløpet tilbake, strides de lærde om. Men betaling av mer varig verdi ble der likevel forunt Erasmus Zahl. Han er hva vi i dag ville kalle rollemodell for storkaren Mack som vi finner igjen i romanene Pan, Benoni og Rosa.

For Hamsun betydde pengene fra Zahl at han kunne komme seg over havet til Den nye verden. Som kunstneren Karl Erik Harr sa i radioen i sommer: “Kjerringøy ble utskytningsrampen for Hamsun til Amerika”. Resten er historie.

III

I sommer har jeg lest Vilhelm Mobergs bøker om utvandrerne fra Sverige på 1850-tallet. Og også Edvard Hoems bok *Bror din på prærien*, som er om norske utvandrere et par tiår senere. Hvem var det som reiste? Hos Moberg, de arbeidsomme og dristige som var gått lei av kirkens og øvrighetens hersing med folk på 1850-tallets Sverige. Hos Hoem, samme type mennesker, men som visste litt mer om Amerika – noen slektninger hadde reist i forveien. Felles for begge bøkene er hvordan Amerika som frihetens og mulighetenes land åpner seg for dem som tør og vil og kan. Alle er like. Ingen adel. Ingen konge. Ingen statskirke.

I stedet, frihet til å ta seg land. Ved ganske enkelt å sette opp et hus og begynne å dyrke jorda. 650 mål til hver nybygger. Etter tre år er eiendommen din.

Tenk hvilken følelse? Komme fra sult og nød og undertrykking i Europa til vide sletter og fruktbar jord i Minnesota (Moberg), eller Nord-Dakota og etter hvert Canada (Hoem). Men med henimot to tomme hender. Her måtte man legge ryggtavla til skulle det bli noe orden på sakene. All spenningen. Ville vi komme frem i live – velberget over havet? Alt strevet. Fra selvlaget treplog som kjerring og unger dro, til oksespann og jernplog. Alle

farene. Frost og kulde før man hadde fått tak over hodet. Alle skuffelsene. Avlingene – ville de bli som forventet? Eller måtte man la kone og barn spise såkornet for neste år?

Vi leser om mye av det samme i begge bøkene. Felles er opplevelsen av frihet og av å måtte klare seg selv. Gjerne med hjelp av slekt og venner og gode naboer.

I Aftenpostens kronikk lørdag 30. juli er LOs sjeføkonom Stein Reegård opptatt av manglende tro på politikk og kollektive løsninger i Amerika. "Årsakene (til dette) er sikkert mange", skriver han, og fortsetter "... men det er vanskelig å se bort fra at USA avviker fra Norden og Vest-Europa på svært grunnleggende måte." Klart USA gjør det, avviker fra Vest-Europa på grunnleggende måte. Les Moberg og Hoem.

Men er det "feil" at man i USA gjør ting annerledes enn i Norge? Bør måten vi gjør tingene her på berget være malen for andre land? I første bind av Mobergs *Nybyggerne* finner vi dette avsnittet: "Ingen norsk mann eller kvinne ga slipp på sin medfødte rett til å være kjepphøy."

IV

Amerikanske politikere elsker å fremholde hvor enestående USA er, og hvilke særlige oppgaver og ansvar Amerika har her i denne

vår ufullkomne verden. På sin første utenlandsreise som president fikk Barack Obama spørsmålet om "American exceptionalism". Hans svar overrasket mange amerikanere:

"I believe in American exceptionalism. Just as I suspect that the Brits believe in British exceptionalism, and the Greeks believe in Greek exceptionalism."

Moren til Barack Obama ville blir antropolog. Fra Barack var seks til ti år bodde de i Indonesia der moren studerte livet på landsbygda i arbeidet med sin doktorgrad. Som tiåring flyttet Barack tilbake til Hawaii for å bo hos sine til besteforeldre. Først som student ble han fastboende fastlands-amerikaner.

Amerikanske politikere elsker å fremholde hvor enestående USA er.

Obama evner bedre enn de fleste å holde distanse til det som skjer, fremholder Stephen Gudeman ved University of Minnesota. Hvilket er "classically anthropological". Kanskje ikke så rart at Obama utviklet denne evnen til å se ting utenfra? Og til å være nysgjerrig på andre kulturer.²

² Avsnittet her bygger på artikkel i Financial Times den 22. september av Simon Kuper,

<http://www.ft.com/cms/s/0/fa665f2a-7ac6-11e6-b837-eb4b4333ee43.html>

Om Hillary Clinton flytter inn i Det hvite hus mot slutten av januar måned, vil USA få en president som er langt mer overbevist om at USA er eksepsjonell enn forgjengeren.

“The United States is an exceptional nation,” sa hun nylig, og la til: “It’s not just that we have the greatest military, or that our economy is larger than any on Earth, it’s also the strength of our values.” For så å konkludere: “Our power comes with a responsibility to lead.”

“Ansvar for å lede” – hvilket er eksakt hva Kina og Russland ikke lenger er så begeistret for. Og som Vladimir Putin og Xi Jinping gjør hva de kan for å hindre. De vil nemlig også ha et ord med i laget. Være med å lede. Ikke passivt akseptere den verdensorden som USA i hovedsak har skapt.

V

Men tilbake til Helgelandskysten. På den varmeste dagen – tredve grader i skyggen – passerer vi Saltstraumen. Fascinerende å se vannet strømme gjennom den trange passasjen mellom Saltenfjorden og Skjerstadjfjorden, i en hastighet på 20 km/t eller mer.

Innerst i Skjerstadjfjorden ligger Rognan. Der ligger også hytta til Ragnhild og Bjørn, våre gode venner. Umiddelbart etter ankomst høres skrik og skrål fra ivrige måker. Sjøen rett utenfor “koker” av fisk. Småsilda øverst som måkene mesker seg med. Lenger nede, sei og torsk. Bjørn og jeg om bord i fjorten fots plastbåt med slitte åregafler. Ror ut. Hiver sluk med stang. Henimot et snes flotte fisker på

halvannen time. Napper annen hver gang for oss. Den største seien drar Bjørn – den største torsken sveiver jeg inn. Helt eventyrlig.

Tenker på det etterpå. Om bare den ene hadde fått nesten alle, ville stemningen vært langt mindre euforisk.

VI

Runder av fra hytta på fjellet som ligger midt mellom Geilo og Rødberg. En fantastisk høst der temperaturen i september har ligget over den i juli. På en og samme dag støttet jeg på en svær elg oppe i lia, en flott tiur like nedenfor tregrensen og en røy med tre små kyllinger som spaserte bortover grusen på veien i Smådøl.

Hvorfor er det så trivelig på Rødberg? Fordi Rødberg av i dag ikke er ulik Geilo for 50-60 år siden. Med roen intakt. Folk har tid. Er vennlige.

Dessuten er hyttestandarden her på Dagalifjell adskillig mer moderat enn den i Havsdalen på Geilo. Hvilket betyr at en hytte man trives godt med på Dagalifjell, kanskje ikke ville gitt samme gode følelse om den hadde ligget i Havsdalen. Hvorfor det? Fordi det ligger i menneskets natur å sammenligne seg med andre i nærheten.

Tsjekkerne er stort sett godt fornøyde med tingenes tilstand, kunne tidsskriftet *The Economist*, som liker å kalle seg “newspaper”, for ikke så lenge siden meddele. Folk som bor i det tidligere Øst-Tyskland derimot, er

gjennomgående mindre fornøyd med tilværelsen.

Tsjekkerne sammenligner seg med hvordan de hadde det før fløyelsrevolusjonen i desember 1989. Og kan glede seg over stor frihet og solid fremgang i levestandard, kan avisen fortelle.

Tyskere i øst sammenligner levestandarden de selv har i dag med levestandarden til sine vestlige fettere og kusiner. Og kommer klart

dårligere ut. Så selv om folk som bor i det tidligere Øst-Tyskland ikke har hatt noen dårligere materiell fremgang enn tsjekkerne, er de likevel mindre fornøyde.

Moralen er klar: Selg hytta i Havsdalen og sett opp en av samme standard på Dagalifjell.

07. oktober 2016

Home Page: <http://home.bi.no/fag87025/>